

САНИ І ВІДЗНАКИ В СХІДНОМУ КОДЕКСІ ТА УГКЦ

Кодекс канонів Східних Церков передбачає право єпархіального єпископа та патріарха надавати сани підлеглим вірним. У статті визначено такі основні поняття, як сан, відзнака, нагорода, з'ясовано їхню етимологію, розглянуто практику нагород в українській Церкві та основні принципи їх надання. Значну увагу приділено правовій традиції відзначень духовенства в Українській Греко-Католицькій Церкві. Хоч у східному кодексі нема такого поняття, як нагорода, протягом останніх 20 років воно ввійшло в застосування в УГКЦ. Церковна єрархія надавала не лише сани та властиві їм відзнаки, а й відзнаки окремих санів як автономні нагороди. Введено й низку цілком нових видів відзначень. В УГКЦ цю сферу регулює правильник «Патріярші відзначення для духовенства», проголошений Блаженнішим Йосифом Сліпим у 1979 р., однак він потребує осучаснення відповідно до норм теперішнього східного католицького канонічного права.

Ключові слова: церковна нагорода, сан, відзнака, інсигнія, східне канонічне право, Українська Греко-Католицька Церква.

У практиці Церкви протягом століть сформувалися чіткі розрізнення та класифікації санів і відзнак. Зумовлено це єрархічним устроєм Церкви та впливом світського елементу на систему характерних для санів ознак їхнього рангу, гідності та статусу в Церкві.¹

Східне католицьке право, спираючись на історичну практику Східної Церкви, оперує двома основними поняттями: сан і відзнака. З'ясування їхньої сутності, етимології та семантики, а також вивчення сучасного застосування санів та відзнак в українській Церкві, і зокрема в УГКЦ, становить основу цього дослідження. Розглядаючи правові засади надання санів і відзнак відповідно до Кодексу канонів Східних Церков (далі –

¹ Детальніше про це див.: Олег Хортик. Історичний огляд формування практики церковних нагород // *Український канонічний вісник* 2 (2016) 217-232.

ККСЦ) та власних норм і практики УГКЦ, належить зазначити, що східне канонічне право не знає такого поняття, як «нагорода». Відповідно до давньої східної церковної традиції, застосовується категорія «відзначення»; слово «нагорода» чуже як церковній, так і фаховій канонічній термінології. Поняття «нагородити» і «нагорода» можна вживати лише як звичайні комуникативні категорії, щоб передати значення застосування відзнак у Церкві.

1. Визначення понять та основних принципів

Певною трудністю в церковній системі відзначень є визначення їхньої сутності. У ККСЦ передбачено лише можливість надання сану: «Єпархіальний єпископ може надавати сани...» (кан. 194); те саме зазначено про таке ж право патріарха (кан. 89, §3). Отже, щоб розглядати право надавати сан, необхідно спершу встановити суть поняття «сан», звернувшись до джерела його походження.

Оскільки офіційною мовою ККСЦ є латинська, потрібно розглянути латинський відповідник української лексеми. Латинське *dignitas* (укр. «сан») має ряд значень: достоїнство, звання, велич, гідність, значення з огляду на щось – наприклад, на уряд.² У старо- та церковнослов'янських мовах «сан», «сань» мало ті самі значення, що й у латинській: достоїнство, звання, гідність, а також чин, ранг.³ Початки старослов'янського «сань» йдуть від грецького ἀξία.⁴ Усі три поняття (сань, *dignitas*, ἀξία) мають ті самі значення. Староукраїнське та російське слово «достоїнство» сучасною українською перекладають як достоїнство, гідність, вартість, титул.⁵ «Достойний», «достойник» указувало на гідність з огляду на посаду, звання; особу, яка займає високу посаду, має високе звання; бути гідним, виявитися гід-

² Пор.: Мирослав Трофимук, Олександра Трофимук. *Латинсько-український словник*. Львів 2001, с. 174: *dignitas* – гідність, становище, звання; *Латинско-русский словарь* / сост. Иосиф Хананович Дворецкий. Москва 1976, с. 327: *dignitas* – достоинство, звание, положение, великолепие; Janusz Sondel. *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*. Kraków 2003, с. 167: *dignitas* – znaczenie, godność wyższego urzędnika, dostojęństwo, wspaniałość.

³ *Старославянский словарь*: по рукописям X–XI вв. / ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова. Москва 1994, с. 592: «сань» – чин, ранг, hodnost; *Словарь церковно-славянского и русского языка* / сост. вторым отделением Императорской Академии Наук, т. 4. Санкт-Петербург 1847, с. 92: «сань» – ранг, достоинство; *Словарь старославянского языка* / ред. А. А. Алексеев, А. С. Герд, т. 4. Санкт-Петербург 2006, с. 19: «сань» – чин, достоинство, hodnost.

⁴ Див.: Григорий Дьяченко. *Полный церковно-славянский словарь*. Москва 1900, с. 573: «сань» – гр. ἀξία – достоинство. Також див.: *Древнегреческо-русский словарь* / сост. Иосиф Хананович Дворецкий, т. 1. Москва 1958, с. 179: ἀξία – достоинство, звание, положение.

⁵ Достоїнство // *Російсько-український словник в 3-х томах*, т. 1 / ред. Й. А. Багмут, К. Білодід та ін. Київ 1968, с. 317; *Російсько-український словник* / ред. В. В. Жайворонок. Київ 2003, с. 234.

ним.⁶ Отже, отримати сан означає бути гідним, достойним сану, особливого звання духовної особи, бути відзначеним з огляду на заслуги. Той, хто відзначений саном, є церковним достойником того чи іншого єрархічного рівня. Сан надається виключно духовним особам, тому дуже часто застосовується словосполучення «духовний сан», а не просто «сан», хіба що сан поєднується з конкретним рангом сану, наприклад, «сан архимандрита» чи «сан протоєрея».

Подібно до того, як існує єрархія серед духовенства, у санах теж є власна єрархія, чітко визначена система рангів, або «чинів», своєрідна градація санів: одні є вищими, інші – нижчими; одні вказують на вищу гідність, інші є нижчим званням. До того ж, лексеми «ранг», «чин», «звання» можна використовувати як синоніми, оскільки вони мають те саме значення, вказують на ступеневість, градацію санів. Одні особи відзначені вищою гідністю (саном), інші – гідністю нижчого рівня. Наприклад, сан архимандрита – найвища за рангом духовна гідність, протоєрей – нижча. Єрархія санів формувалася в церковній практиці залежно від багатьох чинників, обставин, суспільних і внутрішньоцерковних процесів. У практиці Української Православної Церкви застосовується формулювання «поставлення у вище звання, чин», що вказує на відзначення духовною гідністю вищого рівня, тобто вищим званням, чином, прийнятим у духовній єрархії.

Поняття «сан» охоплює різні площини й сфери церковного життя: ступені свячень, уряди, титули. Духовний сан безпосередньо пов'язаний зі свяченнями, тобто з таїнством священства. Цю сферу регулює окрема група канонів. Надання урядів, з якими пов'язаний відповідний сан, теж унормовано відповідними канонами. Натомість у кан. 194 і кан. 89, §3 ККСЦ, де йдеться про права єпархіального єпископа та патріарха надавати сани-гідності підлеглим духовним особам або ченцям, йдеться про третю площину санів – відзначення почесною гідністю. Термін «сан» ужито тут у значенні надання почесного титулу.

Більшість загальноприйнятих назв церковних достойників є одночасно санами. Скажімо, сан митрополита може бути одночасно й урядом, і титулом⁷ або ж лише титулом, і в цьому разі він означає виключно

⁶ Достойний // *Етимологічний словник української мови в 7-ми томах*, т. 2 / ред. О. С. Мельничук, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Київ 1985, с. 115; Достойнство, достойний, достойник // *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь 2005, с. 322.

⁷ Див., напр., уряд і титул митрополита (ККСЦ, кан. 134, §1), патріарха (кан. 59, §1); хоч існують виключно титулярні митрополити чи патріархи, які не мають уряду, – наприклад, патріарх Венеції, грецькі єпархіальні єпископи відзначені титулом митрополита, не маючи уряду митрополита.

почесне звання. Так само й сан пресвітера або єпископа – це, фактично, відповідний ступінь свячень, який вказує на прийняття таїнства священства, проте одночасно це й духовний сан.⁸ З огляду на це, кожен ступінь свячення водночас є відповідним ступенем духовного сану: сан диякона, сан пресвітера, сан єпископа. У цьому дослідженні ми залишимо поза увагою всі інші площини санів і зосередимося виключно на санах як відзначеннях, тобто почесних титулах.⁹

Термін «титул» також багатозначний.¹⁰ В аспекті суто почесного відзначення він означає для духовенства звання, тобто відповідний статус в єрархічній вертикалі, який духовні особи отримують як нагороду. Сам титул є одночасно назвою сану. Компетентна церковна влада надає сан, тобто фактично титул, прийнятий у практиці даної Церкви на підставі історичної традиції. Такими санами-титулами в українській Церкві віддавна були протоєрей, архимандрит, крилошанин, пізніше – митрат або ж митрофорний протоєрей. Отримуючи сан, духовна особа отримувала водночас право користуватися відповідними відзнаками, закріпленими за цим саном (титулом).

Українське слово «відзнака» відповідає латинському *insignia* – ознака,¹¹ у первісному значенні – знак, прикраса, оздоба.¹² Йдеться про своєрідні ознаки сану – те, що вказувало на сан, на відповідний титул, на місце й гідність у єрархічній площині. До відзнак-інсигній належали як особливий вид одягу, священне облачення чи його елементи, так і предмети.¹³ До відзнак духовних санів зараховують, наприклад, митру, жезл, нагрудний хрест, набедренник, перстень, паллій тощо.¹⁴ Відзнакою сану належить вважати все, що вирізняє і відрізняє одну духовну особу від іншої, один сан

⁸ Пор.: ККСЦ, кан. 52, §2; також про ієрархію серед духовенства: кан. 743, 323-326.

⁹ Такими санами-титулами є, наприклад, сан архимандрита, протоєрея, митрофорного протоєрея, архієпископа, протодиякона, які ні з чим іншим, окрім своєї назви-гідності, не пов'язані.

¹⁰ Див.: Титул¹ і титул² // Олег Хортик. *Глумачний словник термінів канонічного права*. Тернопіль 2013, с. 159.

¹¹ J. Sondel. *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, с. 321: insignia -ium – oznaki (*insignia dignitatis* – oznaki godności, urzędu, insygnia).

¹² М. Трофимук, О. Трофимук. *Латинсько-український словник*, с. 310: insigne, is n – знамено, знак, відзнака, прикраса, предмет розкоші; *Латинско-русский словарь* / сост. И. Х. Дворецкий, с. 534.

¹³ Пор.: Инсигнии (Insignia) // *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона* / ред. К. К. Арсеньев, Ф. Ф. Петрушевский, т. 13. Санкт-Петербург 1894, с. 228.

¹⁴ Див.: A. Raddatz. *Kirchliche Insignien* // *Theologische Realenzyklopädie* / ред. G. Müller, т. 16. Berlin 1993, с. 196-202; А. П. Черных. Инсигнии (церковные инсигнии) // *Православная энциклопедия* / ред. патр. Кирилл Гундяев, т. 23. Москва 2010, с. 88-89.

від іншого. Нею, наприклад, є горизонтальні нашивки по низу омофора архиєреїв: у єпископа їх три, у митрополита – чотири, у патріарха – п'ять. Відзнакою є також головний убір, крій та колір богослужбового або позабогослужбового духовного одягу, форма та матеріал, з якого виготовлено нагрудний хрест. Згідно з практикою латинської Церкви, до відзнак вищих духовних сановників зараховують також геральдичні символи, зокрема герби.¹⁵ Відповідно до цього, і в УГКЦ єпископи мали та мають власні герби, які вказують на єпископський сан. З практики латинської Церкви до УГКЦ прийшли: двораменний хрест для глави-митрополита на жезлі та митрі; червоний колір як відзнака єпископського сану та фіолетовий як відзнака крилошан, а також інших вищих достойників; перстень єпископів і крилошан.

Спочатку сформувався богослужбовий одяг кожного з трьох ступенів священства. Згодом, поступово, право використовувати деякі елементи одягу, властивого вищій єрархії, переходили до нижчої єрархії. Первинно відзнаки були властиві виключно санові єпископа. Згодом ними почали відзначати інше духовенство. Відзнаки, які спочатку використовували найвищі церковні достойники – патріарх чи єпископ, згодом почали надаватися іншим санам, таким як архимандрит, протоєрей та інші. Внаслідок цього нижчі сани отримали право користуватися всіма чи деякими відзнаками вищого сану або ж дещо модифікованими відзнаками вищих санів: це, наприклад, митра без хрестика зверху або єпископський нагрудний хрест для архимандритів та єреїв.

У практиці Греко-Католицької Церкви в XIX ст. сформувалися чітко визначені відзнаки кожного сану, які називали «знаки почетные»,¹⁶ тобто знаками почесностей, відзнаками сану. З кожним саном невіддільно пов'язані одна або декілька відзнак. Титул і відзнака були неподільними й не могли відокремлюватися та існувати автономно: ані титул не міг бути без відзнаки, ані відзнака – без титулу. Окрім уже згаданих відзнак єпископського сану, одним із видів інсигній єпископа, а також крилошан був перстень. У крилошан це був особливий перстень із коштовним каменем. Іншою їхньою відзнакою був нагрудний хрест-орден. Вони також мали право носити фіолетові тогу й комірець, чорний пояс із золотими торочками, фіолетовий ковпак із нашитим золотим хрестом. Крилошанин-прелат мав право носити червоний пояс із золотими френзлями та набедренник, або

¹⁵ Jerzy Grzywacz. Insignia // *Encyklopedia Katolicka* / ред. S. Wielgus, т. 7. Lublin 1997, с. 330. Див. також: В. Heim. *Heraldry in the Catholic Church: It's Origins, Customs and Laws*. Gerrards Cross 1981; J. Woodward. *A Treatise on Ecclesiastical Heraldry*. Edinburgh 1894.

¹⁶ Див.: М. О. Попель. *Литургика или наука о богослуженью Церкви Греческо-католической*. Львовь 1863, с. 53.

епігонатій.¹⁷ Звичайний єпископ носив митру зі звичайним хрестиком, натомість митрополит – із двораменним,¹⁸ оскільки він – глава Церкви. Іншою особливою відзнакою глави автономної помісної Церкви віддавна були поліставрій¹⁹ та сакос. Перший із них невдовзі став відзнакою, право вживати яку отримали всі єпископи, а другий (сакос) – лише Глава Церкви, зокрема Глава Київської Церкви,²⁰ а звідси й Глава УГКЦ.²¹

Зауважимо, що ККСЦ не називає та не встановлює санів і відзнак. Кодекс призначений для багатьох Східних Католицьких Церков, тому такі речі, як сани та відзнаки, неможливо встановити в загальному праві. Кожна Церква *sui iuris*, опираючись на власний обряд, традицію та історичну практику, сама повинна визначити, які сани й відзнаки застосовуватимуться для її духовенства. Оскільки ми досліджуємо практику Української Церкви, розглядаємо лише сани в константинопольській та киево-русько-українській традиції. У Церквах інших традицій (наприклад, халдейській, александрійській та інших) використовуються власні сани.

Необхідно зважати на те, що відзнака є невіддільною від сану, її не можна розглядати як автономну нагороду. Відповідно до сучасного східного католицького канонічного права, надають сан, а вже з ним безпосередньо пов'язана відзнака сану. Саме завдяки санові духовна особа отримує право користуватися відзнаками або привілеями, пов'язаними з отриманим саном-титолом.

2. Класифікація та види світських і церковних нагород

Оскільки поняття «нагорода» прийшло в церковну практику зі світського вжитку,²² при його розгляді треба виходити з основних понять і класифікацій світської системи. Насамперед установимо значення та сутність терміна. За однією з енциклопедій, нагорода – це форма визнання заслуг

¹⁷ Див.: Уставъ Капитулы Церкви Митрополичои Львовской, гл. V // *Додаток до чинностей и рішень руского провінціального собора въ Галичині отбувшого ся во Львові въ році 1891*. Львовъ 1897, с. 408-409.

¹⁸ Пор.: Є. Гузар. *Літургіка Греко-католицької Церкви*. Львів 1910, с. 45.

¹⁹ Поліставрій (від грецького *πολυσταύριον* – багато хрестів). Первинно сакос був прикрашений багатьма хрестами. Це основа богослужбового одягу спочатку патріарха, а згодом архієпископів та всіх архиєреїв. У Київській Церкві право носити його мав лише митрополит як Глава Церкви. Див. також: Поліставрій // *Енциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, т. 24. Санкт-Петербург 1898, с. 300-301.

²⁰ Назва «Київська Церква» вживається в цьому дослідженні для виокремлення періоду до поділу Української Церкви, тобто до кінця XVI ст.

²¹ Див.: Юліан Пелешь. *Пастырское богословіє*. Відень 1885, с. 390; Юрій Федорів. *Обряди Української Церкви*. Рим – Торонто 1970, с. 116.

²² Див.: О. Хортик. Історичний огляд формування практики церковних нагород, с. 218-219.

та спосіб відзначення особи з огляду на її особисті досягнення, здобутки, сумлінну й взірцеву працю, виконання покладених на неї обов'язків, здійснений акт героїзму.²³ Нагороди можуть отримувати як фізичні, так і юридичні особи. Метою нагородження є відзначити відповідну особу.

У церковній практиці духовну особу відзначали не лише за її особисті якості чи здобутки, але й з огляду на обов'язки, які вона виконувала, чи з огляду на місце її служіння. Наприклад, архиереї почали відзначати відзнаками єпископського сану архимандрита, якого наставляли для опіки та нагляду над богопосвяченими особами.²⁴ Це був помічник єпископа, якому доручали певну сферу справ, тобто певну участь у єпископській владі. Згодом цим саном і додатковими відзнаками архиерейського сану відзначали очільників окремих монастирів. Наприклад, свого часу архимандрит Києво-Печерської лаври був єдиним з-посеред інших архимандритів Київської Церкви, хто мав право носити митру та всі регалії єпископського сану. Таке відзначення стосувалося не заслуг духовної особи, а місця її служіння, посади та надавало або підкреслювало значення й авторитет цього місця чи посади. Будь-який інший наступник на цій посаді мав такий же сан і право користуватися відзнаками, закріпленими за ним.

2.1. Державна система нагород

Усі держави світу віддавна напрацювали власні системи та класифікації нагород і їхні назви. Загалом нагороди поділяються на почесні звання, чини, відзнаки, ордени, медалі тощо.²⁵ Згідно з українським законодавством,

державні нагороди України є вищою формою відзначення громадян України за видатні заслуги в розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисту Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, а також за інші заслуги перед Україною.²⁶

В українській державній системі нагород розрізняють: звання «Герой України», ордени, медалі, відзнаки, почесні звання, премії.²⁷ Подібні системи й класифікації функціонують у більшості країн світу.²⁸ За званнями

²³ Пор.: Государственная награда // *Большая энциклопедия Кирилла и Мефодия*: Электронная мультимедийная энциклопедия. Москва 2013 [комплект із двох DVD].

²⁴ Пор.: Placidus de Meester. *De monachico statu iuxta disciplinam Byzantinam*. Romae 1942, с. 202.

²⁵ Див.: Награды // *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, т. 20. Санкт-Петербург 1897, с. 426-429.

²⁶ Закон України «Про державні нагороди України» від 16 березня 2000 р., ст. 1.

²⁷ Див. там само, ст. 3.

²⁸ Див.: М. П. Безруков, А. Е. Туровский. *Награды государств мира*. Тула 2013.

в українській системі нагород закріплені спеціальні відзнаки (орден або медаль). Наприклад, за званням «Герой України» закріплено спеціальний орден, з власними класифікаціями та назвами, залежно від виявленого героїзму чи здобутків. Відзначені Державною премією України також отримують спеціальні медалі, закріплені за нею. У світській практиці поняття «відзнака» часто ототожнюють із поняттям «нагорода» або ж розуміють під «відзнакою» медаль чи інший знак нагороди. Військові системи нагород мають власні класифікації та поділ.²⁹ Кожний вид нагород має свій статут або положення про підстави та процедуру нагородження, а також про те, хто може бути нею відзначений. Регламентовано, в який спосіб користуватися відзнакою та як її носити. За деяких обставин нагороди можуть позбавити, зокрема за скоєний злочин або вчинок, який знеславлює чи плямує надане звання, нагороду.

2.2. Система нагород в українських православних Церквах

Найбільший вплив на формування системи церковних нагород у православ'ї мала Російська Православна Церква. Завдяки тісній співпраці з державою та інтеграції Церкви у світську структуру імперії протягом XVIII–XXI ст. вона прийняла практику відзначень своїх вірних, беручи за основу державну систему, а згодом випрацювала внутрішньоцерковну систему нагород. У 2008 р. Архиєрейський собор РПЦ прийняв «Положення про нагороди», згодом піддане ревізії та редагуванню й остаточно введене в дію 2013 р.³⁰ Відповідно до цього документа, нагорода – це форма заохочення та відзначення духовенства і мирян за сумлінну працю або заслуги перед православ'ям у сфері пастирського служіння, богословської, наукової й адміністративної діяльності, відродження духовного життя, відновлення храмів, місіонерської, благодійної та просвітницької праці.³¹ Нагороди поділяються на два види: єрархічні та загальноцерковні. Перші стосуються виключно духовенства, другі – будь-якої особи. Єрархічними вважаються: підвищення в сані, елементи літургійного одягу, відмінності у звершенні богослужінь. Найвищими нагородами вважаються надання сану архиєпископа і митро-

²⁹ В Україні до військових нагород належать вогнепальна або холодна зброя, нагрудний знак, медаль, пам'ятний знак (пор.: «Нагрудні знаки військової доблесті», положення про які затверджено наказом міністра оборони України від 5 липня 2005 р. № 376). Більше про практику військових систем нагород див., напр.: J. G. Thompson. *Decoration, Medals, Ribbons, Badges and Insignia of the United States Navy, World War II to Present*, 1-ше вид. Fountain Inn, SC 2000.

³⁰ Постановлення Освященного Архиєрейского Собора Русской Православной Церкви: Документы, 05.02.2013, «Положение о наградах Русской Православной Церкви» // *Русская Православная Церковь. Официальный сайт Московского Патриархата* (www.patriarchia.ru).

³¹ «Положение о наградах Русской Православной Церкви», преамбула.

полита; для священників – сану протопресвітера. Особливістю системи є встановлення окремого виду нагороди – богослужбової, тобто права особливого звершення св. Літургії з відчиненими царськими вратами до «Херувимської пісні», а згодом – до «Отче наш».³² Регламентовано використання всіх церковних відзнак і право й послідовність нагородження. Загальноцерковними нагородами вважаються: ордени і медалі, патріарші знаки та грамоти. Загальна кількість видів орденів і медалей сягає 23. Усі вони мають свої іменні номери та посвідчення. У патріаршій грамоті чітко регламентовано їхній розмір, загальний вигляд, оздоблення. У структурі Московської патріархії створена та діє спеціальна Патріарша комісія з нагород, яка відає системою нагороджень у РПЦ.

Сучасна система нагород Української Православної Церкви (Московського патріархату) ідентична системі нагород РПЦ. У 2009 р. УПЦ (МП) видала окремий документ, який є українським перекладом і редакцією «Положення про нагороди» РПЦ.³³ Серед нагород для духовенства згадуються: право носіння другої панагії, «преднесення хреста за богослужіннями», використання примикірія, право носіння набедренника, камилавки фіолетового кольору, наперсного хреста, палиці (пóлиці), хреста з прикрасами, двох хрестів із прикрасами, митри.³⁴ Надання санів і відзнак розділено, тобто окремо регламентовано надання санів як окремих видів нагород, а відзнаки можуть надаватися незалежно від сану, хоча за саном і так зберігається право користування тими чи іншими властивими для нього відзнаками. Розподілено нагороди для окремих ступенів свячень: архиєреїв, єреїв, дияконів. Окрім цього, УПЦ (МП) має власну систему орденів і медалей, відмінну від РПЦ, що налічує 17 видів, з яких 5 – це ювілейні медалі та ордени.³⁵

Як РПЦ, так УПЦ (МП) широко й часто користуються своєю системою нагород, особливо для відзначення мирян, державних чи політичних осіб, суспільних і культурних діячів.

Система нагород Української Православної Церкви Київського патріархату не має чіткого визначення та нормування. Загалом практика та сама, що була колись у Київській Церкві та є тепер у російському православ'ї. Широко застосовується нагородження орденами й медалями духовних

³² Там само, п. 2.3.12-14.

³³ Положення вперше прийнято єпархією РПЦ 26.06.2008 р. Див.: *Официальный сайт Московского Патриархата* (www.patriarchia.ru).

³⁴ *Українська Православна Церква. Нагороди і титули* / упоряд. В. В. Болгов. Київ 2009, с. 9-11.

³⁵ Там само, с. 16-17.

і світських осіб.³⁶ Глава цієї Церкви надає сан ігумена, протоєрея, протодиякона, нагороджує нагрудним хрестом та хрестом із прикрасами, набедреником, грамотами. Право нагороджувати належить патріархові, а правлячі єпископи звертаються з відповідними проханнями до Глави Церкви.

На підставі проведеного аналізу сучасної системи нагород у деяких православних Церквах можна виділити в ній такі групи: 1) сани (титули); 2) окремі відзнаки; 3) привілеї (наприклад, носіння хреста перед Главою Церкви, служіння Літургії з відчиненими вратами); 4) ордени та медалі; 5) почесні грамоти.

3. Сучасна практика відзначень в УГКЦ

До другої половини ХХ ст. в УГКЦ не існувало поняття і практики нагород, що було зумовлено віковою традицією Східної Церкви. Мали місце лише надання окремих виняткових прав-привілеїв і деяких санів, властивих для періоду Київської Церкви³⁷. Однак під впливом історичних і суспільних процесів на території України та загальних церковних тенденцій сталися відповідні зміни і в Унійній Церкві.

3.1. Сани і відзнаки, що їх надають архиєреї та Глава УГКЦ

У 1979 р. греко-католицькі єпископи, на чолі з блаж. Йосифом Сліпим, уперше офіційно ввели в практику УГКЦ чітку систему відзначень духовенства, підтвержену відповідним документом³⁸, який залишається зобов'язуючим і сьогодні. Декількома десятиліттями пізніше Синод Єпископів УГКЦ вирішив переглянути систему санів та відзнак, створивши для цього в 2000 р. відповідну комісію.³⁹ Подібну постанову ухвалив

³⁶ Див., напр.: Преосвященний Афанасій вручив нагороду очільнику Луганської області // *Українська Православна Церква Київський патріархат* (www.cerkva.info), 12.01.2016; Патріарх Філарет нагородив народного депутата Ігоря Кононенка // Там само, 09.09.2016; В кафедральному соборі Різдва Христового м. Одеси відбулося вручення церковних нагород // Там само, 09.09.2016; Нагородження голови національної поліції України // Там само, 30.05.2017 та ін.

³⁷ У цей період надання привілеїв і деяких санів було доволі рідкісним явищем. Такі надання робила світська влада – як правило, з власної ініціативи або ж на прохання церковної влади. Нагород у сучасному розумінні не існувало, а церковна влада їх зовсім не надавала, що згодом було характерним для Унійної Церкви. Детальніше див.: О. Хортик. Історичний огляд формування практики церковних нагород, с. 218-224.

³⁸ Йосиф Сліпий. Патріарші відзначення для духовенства, від 14 жовтня 1979 р. // *Благовісник Патріарха Києво-Галицького і всієї Руси* 13-15 / кн. 1-4 (1977-1979) 95-97.

³⁹ Постанови Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, що проходив у Бучачі 16-21 липня 2000 р., п. 1: «Створити Канонічну комісію для опрацювання Правильника УГКЦ, який визначатиме норми священничого одягу та почесних відзнак у такому складі: Владика Роман Даниляк, отець Михайло Димид і отець Олег Каськів» (див.: *Українська Греко-Католицька Церква*, офіційний інтернет-сайт (old.ugcc.org.ua)).

у 2002 р. Синод Єпископів Києво-Галицької митрополії УГКЦ.⁴⁰ Згадана комісія діяла кілька років, після чого припинила засідання й наради, але кінцевої праці у вигляді правильника чи іншого документа сформовано не було. У партикулярному праві УГКЦ, що вступило в дію з квітня 2015 р., читаємо: «Єпархіальний єпископ може надавати підлеглим йому священнослужителям тільки ті сани, які затверджені Синодом Єпископів УГКЦ».⁴¹ Однак Синод Єпископів не затвердив жодних окремих санів та відзнак, тож сьогодні це питання так і не вирішене. З огляду на такий стан речей зобов'язуючим залишається попередній документ – правильник «Патріярші відзначення для духовенства» 1979 р.

Після виходу УГКЦ з підпілля на території України єпархіальні єпископи відзначали своїх вірних усіх трьох станів: духовенство, чернецтво, мирян. Серед іншого надавали духовенству сан митрофорного протоєрея або ж нагороджували відзнаками без надання сану, наприклад, золотим хрестом із прикрасами, лише золотим хрестом або ж лише набедреником. Оскільки діяв правильник про сани 1979 р., право надання сану митрофорного протоєрея як найвищого в УГКЦ зарезервовано Главі Церкви. На власній території УГКЦ в Україні припинено практику надання титулів архимандрита і крилошанина. Сан «митрофорного протопресвітера» суперечить ККСЦ, який вступив у дію з 1991 р., де термін «протопресвітер» застосовується до пресвітера, який очолює церковну округу під назвою «протопресвітерат»,⁴² тобто декана. Окрім цього, єпархіальні єпископи та Глава Церкви як одну з форм нагороди запровадили відзначення вірних грамотами. У церковну практику УГКЦ входить і сам термін «нагорода».

Досліджуючи документи й публікації у сфері відзначень і нагород в УГКЦ протягом останніх 20 років, можна простежити формування їх звичаєвого запровадження. Нової, окремої системи не було встановлено, однак єрархія самостійно вводила ті чи інші відзначення вірних. Попередній документ – «Патріярші відзначення для духовенства» – застарів, нові обставини вимагали вирішення багатьох питань – зокрема,

⁴⁰ Постанови Тринадцятої сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької митрополії Української Греко-Католицької Церкви, Львів, 4 січня 2002 р., п. 8: «Створити при Митрополічному Синоді Комісію з питань священничого одягу та відзнак у такому складі: Блаженніший Любомир Кардинал Гузар – голова комісії; о. Михайло Димид; о. Олег Каськів; о. Василь Говгера; о. Богдан Смук» (див.: *Українська Греко-Католицька Церква*, офіційний інтернет-сайт (old.ugcc.org.ua)).

⁴¹ Канони партикулярного права УГКЦ, кан. 20. Збірку затверджено Синодом Єпископів УГКЦ у вересні 2014 р. Проголошені Главою УГКЦ 12 березня 2015 р., ці канони стали обов'язковими до виконання *ad experimentum* від 7 квітня 2015 р.

⁴² ККСЦ, кан. 276, §1.

як самих назв санів, так і відзнак як окремих видів нагород. Окрім цього, потрібно було вирішити питання відзначення мирян, чого раніше в УГКЦ ніколи не було.

Зважаючи на своєрідну *lacuna legis* стосовно санів і відзнак та необхідність встановлення основних правил, деякі правлячі архиєреї силою своєї влади видавали власні розпорядження в цій ділянці церковного життя. У 1998 р. в Перемишльсько-Варшавській архієпархії вийшло розпорядження про відзнаки священнослужителів, яке, хоч не встановлює правил нагородження, а тільки визначає, якому санові належить та чи інша відзнака, можна трактувати насамперед як спробу впорядкувати це питання. У документі є згадки про нагородження тими чи іншими відзнаками, однак не встановлювалося, як, на яких підставах, кого і чим нагороджувати. Згідно з цим документом, звичайні єреї мають право носити срібні нагрудні хрести; золотий нагрудний хрест мають право носити крилошани Перемишльської капітули та єреї, нагороджені таким хрестом; золотий хрест із прикрасами мають право носити нагороджені ним єреї.⁴³ Перемишльсько-Варшавський архієпископ надавав також сан митрофорного протоєрея, тобто митрата. У 1996 р. цим саном відзначено протосинкела архієпархії Євгена Поповича,⁴⁴ а в 2005 р. митратом іменовано о. Стефана Батруха.⁴⁵ Загалом уся митрополія багата на митратів, які отримали цей сан у різний час. Одного зі священників нагороджено золотим хрестом з прикрасами і відзначено грамотою архієпископа за «ревне служіння та піклування про Марійський санктуарій».⁴⁶ У лютому 2017 р. у Перемишльсько-Варшавській митрополії введено в дію розпорядження про умови і види нагородження священнослужителів.⁴⁷ За його основу взято «Патріярші відзначення для духовенства» 1979 р., з доповненням деякими власними додатковими постановами й модифікаціями. У цій новій постанові чітко означено, що цю процедуру і види нагород духовенства передбачено для всієї митрополії, тобто обох греко-католицьких єпархій Польщі.

⁴³ Іван Мартиняк, архієпископ Перемишльсько-Варшавський. Розпорядження про нагрудний хрест, від 16.10.1998, Перемишль, вих. н-р 406/X/98 // *Перемишльські Архієпархіальні відомості*, ч. 21: *Партикулярне право Перемишльсько-Варшавської Архієпархії УГКЦ* (2017) 154.

⁴⁴ Див.: Nowy biskup pomocniczy archidiecezji przemysko-warszawskiej // *ekai.pl* [польська Католицька інформаційна агенція], 04.11.2013; також див. гасло «Eugeniusz Popowicz» на польській версії інтернет-енциклопедії «Вікіпедія» (pl.wikipedia.org).

⁴⁵ Див.: J. Achremowicz. Mitrata z lubelskiej cerkwi // *Niedziela* (www.niedziela.pl), № 24 (2005).

⁴⁶ Див.: Відзначення і грамоти: о. Богдан Круба, від 08.09.2009 // *Перемишльські Архієпархіальні відомості* 9 (2009) 149.

⁴⁷ Митрополит Євген Попович. Декрет про священічі відзначення в Перемишльсько-Варшавській митрополії, № 65/II/2017, Перемишль – Вроцлав, 27.02.2017. Декрет надано автором-ві дослідження канцелярією Перемишльсько-Варшавської архієпархії.

У грудні 2005 р. єпархіальний єпископ Торонтської єпархії (Канада) Стефан Хміляр надав сан митрофорного протопресвітера священникові своєї єпархії о. Миколі Комару,⁴⁸ а також титул крилошанина о. Романові Лобаю.⁴⁹ На підставі цих фактів, здавалось би, можна вважати, що тут продовжують дотримуватися правил відзначень УГКЦ, запроваджених блаж. Йосифом Сліпим. Проте якщо уважно вивчити приклад надання сану митрофорного протопресвітера, то, по-перше, за ККСЦ, протопресвітер – це декан, а по-друге, згідно з правильником УГКЦ 1979 р. «Патріярші відзначення для духовенства», такий сан можна надавати лише неодруженому або овдовілому єреєві. Натомість згаданий о. Комар на момент нагородження був одружений, не овдовілий. До того ж, такий високий за гідністю сан, згідно з постановами згаданого правильника, може надавати тільки Глава УГКЦ.⁵⁰

В Україні єпархіальні єпископи нагороджували своє духовенство санами і відзнаками, керуючись передовсім звичаями та власним рішенням. У Стрийській єпархії єреїв відзначали наданням права носити нагрудний хрест із прикрасами «за ревну працю для Божої слави, добра Церкви і народу» та з нагоди ювілеїв пастирського служіння.⁵¹ У Львівській архієпархії духовенство відзначали правом носити набедренник чи нагрудний хрест із прикрасами або обидві відзнаки разом за «ревне, посвячене, трудолюбиве і сумлінне служіння» та «за сумлінне виконання душпастирських обов'язків»,⁵² а також відзначали духовенство і мирян почесними грамотами та подяками.⁵³ У Коломийсько-Чернівецькій єпархії єпархіальний

⁴⁸ Див.: Father Mykola Komar elevated to the rank of mitred protopresbyter // *Благовісник* (видання Торонтської єпархії) 2 (2006) 10 (див. на: stdemetrius.org).

⁴⁹ Радісний празник у парафії св. Миколая – м. Торонто // *Благовісник* (видання Торонтської єпархії) 2 (2006) 11 (див. на: stdemetrius.org).

⁵⁰ Див.: Патріярші відзначення для духовенства, с. 95-96.

⁵¹ Див.: Вітання вл. Юліяна Гбура о. Богданові Закорчемному, від 20.08.2001 // *Вісник Стрийської єпархії* 5 (2001) 14; Вітання вл. Юліяна Гбура о. Назарію Папірковському, від 20.09.2001 // Там само, с. 15.

⁵² Нагорода архієпископа Львівського Ігоря Возьняка для свящ. Зеновія Романа, від 03.01.2013 // *Львівські архієпархіальні вісті* 1 (2013) 54; Грамота архієп. Львівського Ігоря Возьняка для свящ. Івана Нижника, від 12.12.2012 // *Львівські архієпархіальні вісті* 12 (2012) 54; Грамота архієп. Львівського Ігоря Возьняка для свящ. Володимира Сайчука, від 19.03.2012 // *Львівські архієпархіальні вісті* 4 (2012) 53; Грамота архієп. Львівського Ігоря Возьняка о. Павлові Іршаку, від 25.09.2014 // *Львівські архієпархіальні вісті* 10 (2014) 56; Грамота архієп. Львівського Ігоря Возьняка о. Володимирі Ольшанецькому, від 09.10.2014 // Там само, с. 57.

⁵³ Почесними грамотами та подяками були відзначені парафіяни та жертводавці // *Львівські архієпархіальні вісті* 1 (2013) 55-58; Подяка архієп. Львівського Ігоря Возьняка о. Володимиру Гоцанюку, від 10.10.2014 // *Львівські архієпархіальні вісті* 10 (2014) 59; Почесні грамоти та подяки архієп. Львівського Ігоря Возьняка для вірних архієпархії // Там само, с. 60 і далі.

єпископ нагородив грамотою одну з місцевих газет.⁵⁴ Донецький владика Степан Меньок увів у власному екзархаті нагороду – медаль «Багатодітній сім'я», яка має три ступені.⁵⁵ Нею відзначають сім'ї, у яких народилося троє і більше дітей.

Глава УГКЦ відзначав духовенство санами митрофорного протоєрея, надаючи при цьому різні відзнаки. Скажімо, одному митрофорному протоєреєві було надано право носити митру, нагрудний хрест і набедреник⁵⁶; іншому – лише митру й набедреник⁵⁷; ще іншому – тільки митру.⁵⁸ Одного зі священників нагороджено «правом носити набедреник»⁵⁹, іншого – «правом носити хрест з прикрасами»⁶⁰. Було також відзначення саном протоєрея з правом носити золотий нагрудний хрест або ж лише самим правом носити золотий нагрудний хрест із прикрасами.⁶¹ Мотивами відзначень зазначено «ревність для Божої слави і добра УГКЦ та українського народу», «багаторічне служіння в патріяршій курії, достойне виконання покладених завдань». У 2010 р. Верховний архієпископ УГКЦ запровадив «Відзнаку імені блаженного священномученика Омеляна Ковча», у вигляді статуетки ангела. Її вручають «щорічно за значний внесок у справу єкуменічного діалогу, діалогу культур і народів, міжрелігійного та міжнаціонального порозуміння, соціально-харитативної та благодійної діяльності, за особистий життєвий приклад жертвовності й гуманізму». Нею відзначено низку суспільно-політичних та культурних діячів.⁶²

⁵⁴ Див.: Правлячий архиєрей Микола Сімкайло нагородив редакцію газети «Вільний голос» грамотою // УГКЦ, Коломийсько-Чернівецька єпархія, офіційний сайт (diocese.ko.if.ua), 06.10.2008.

⁵⁵ Див.: У Донецько-Харківському екзархаті введено особливу нагороду багатодітним сім'ям // *Донецький екзархат. Українська Греко-Католицька Церква* (ugcc.dn.ua), 13.02.2011.

⁵⁶ Див.: Грамота верховного архієпископа Любомира Гузара о. Романові Яціву, від 09.01.2007 // *Вісник Києво-Галицького Верховного архієпископства* 1-2 (2007) 30.

⁵⁷ Див.: Грамота верховного архієпископа Любомира Гузара о. Павлові-Василію Репелі, від 04.04.2007 // Там само, с. 31.

⁵⁸ Див.: Грамота верховного архієпископа Любомира Гузара о. Олексі Петріву, від 02.12.2008 // *Вісник Києво-Галицького Верховного архієпископства* 8 (2009) 75.

⁵⁹ Див.: Грамота верховного архієпископа Любомира Гузара прот. Володимиріу Грицайку, від 28.08.2009 // *Вісник Києво-Галицького Верховного архієпископства* 11 (2009) 39.

⁶⁰ Декрет блаж. Святослава Шевчука о. Ігореві Яціву, від 29.07.2013 // *Вісник Києво-Галицького Верховного архієпископства* 28 (2013) 36.

⁶¹ Декрет блаж. Святослава Шевчука о. Костантинові Пантелею, від 16.04.2014, Декрет блаж. Святослава Шевчука о. Романові Небожуку, від 16.04.2014 // *Вісник Києво-Галицького Верховного архієпископства* 30 (2014) 32-33.

⁶² Див., напр.: Грамота нагороди імені блаженного священномученика Омеляна Ковча від верховного архієпископа Любомира Гузара п. Є. Сверстюку, п. В. Кошицю, п. А. Вайсу, п. Г. Лінковському, від 27.06.2010 // *Вісник Києво-Галицького Верховного архієпископства* 14

Окрім цього, Глава УГКЦ нагороджував духовенство, богопосвячених осіб та мирян патріаршими грамотами.⁶³ У 2014 р., з нагоди відзначення чергової річниці виходу УГКЦ з підпілля, в усіх її єпархіях ювілейними медалями відзначено вірних, які ревно дотримувалися своїх переконань і віри та допомагали духовенству в часи переслідувань. Наступного року Глава УГКЦ відзначив ряд державних і суспільних діячів пам'ятною медаллю митрополита Андрея Шептицького.⁶⁴ Наприкінці 2015 р. Глава УГКЦ встановив нову почесну відзнаку «Хрест військового капелана».⁶⁵ Її вручають священнослужителям за відданість і вірність у звершенні капеланського служіння серед військовослужбовців Збройних сил та інших військових формувань України. У комплект нагороди входить сам знак відзнаки і грамота про нагородження; відзнаку виготовляють із мідно-цинкового сплаву зі срібним покриттям, її носять як нагрудний єрейський хрест.⁶⁶ Новою відзнакою було відразу ж удостоєно 120 військових капеланів, які служать у зоні бойових дій на Сході України.⁶⁷

УГКЦ практикувала відзначення духовних осіб іншої Церкви *sui iuris*. Зокрема, Блаженніший Святослав (Шевчук) нагородив протоєрейським хрестом директора Мігрантської служби Єпископської конференції

(2010) 46-49; Вручення відзнак імені Омеляна Ковча // *Форум націй: Газета Конгресу національних громад України* (www.forumn.kiev.ua) 06/109 (червень 2011); Надія Тисячна. Ліну Костенко нагородять у Римі як приклад жертвності і гуманізму // *День. Kyiv.ua* (day.kyiv.ua), 25.11.2013.

⁶³ Див.: Блаженніший Святослав під час посвячення прокатедрального храму Самбірсько-Дрогобицької єпархії // *Самбірсько-Дрогобицька єпархія. Українська Греко-Католицька Церква* (www.sde.org.ua), 23.10.2011; Черниця УГКЦ стала першою жінкою-капеланом // *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви* (news.ugcc.ua), 26.01.2015; Володимир Ключак. Глава УГКЦ Святослав Шевчук нагородив Лева Грицака // *Трускавецький вісник: відкритий суспільний сайт* (protuskavets.org.ua), 13.11.2013; Тетяна Лякуш. Чорткову 490! Милуємося дивосвітом твоїм, рідне місто! // *Голос Народу: газета Чортківського району* 30 (8366) (Чортків, 20 липня 2012), с. 1.

⁶⁴ Медаль митрополита Андрея Шептицького приурочена до 150-ліття з дня його народження та є «відзнакою за працю для добра українського народу». Нею, наприклад, нагороджено п. Тетяну Іжевську, посла України при Римському Апостольському престолі. Див.: Глава УГКЦ вручив послу України при Апостольській столиці медаль митрополита Андрея Шептицького // *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви* (news.ugcc.ua), 13.10.2015.

⁶⁵ Декрет блаж. Святослава Шевчука на затвердження положення про почесну відзнаку «Хрест військового капелана», від 14.12.2015, вих. н-р ВА 15/607 // *Вісник Києво-Галицького Верховного архієпископства* 36 (2015) 47.

⁶⁶ Положення про Почесну відзнаку «Хрест військового капелана», п. 1.3. та 3.4 // *Вісник Києво-Галицького Верховного архієпископства* 36 (2015) 48-50.

⁶⁷ Капеланів УГКЦ нагородять почесною відзнакою «Хрест військового капелана» // *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви* (news.ugcc.ua), 14.12.2015.

Португалії о. Франциско Салеса, який допоміг духовенству та вірним УГКЦ у Португалії належною душпастирською опікою та в організаційних питаннях діяльності УГКЦ у цій країні.⁶⁸ Архієпископ Перемишльсько-Варшавський Іван Мартиняк у 2006 р. нагородив золотим хрестом з прикрасами отця-каноніка Генрика Круковського, пароха міста Городло (Люблінське воєводство, Польща), за багатолітній внесок у підтримання братерських польсько-українських відносин, збереження східної християнської традиції.⁶⁹ Згодом цей греко-католицький єрарх відзначив такою ж нагородою люблінського архієпископа-емерита Болеслава Пиляка та правлячого архієпископа цієї ж дієцезії Станіслава Будзика, а також низку інших духовних осіб, пов'язаних із діяльністю Люблінської греко-католицької семінарії.⁷⁰ Це було знаком подяки за допомогу та сприяння у вишколі греко-католицького духовенства Перемишльсько-Варшавської митрополії. Усі відзначені Главою УГКЦ та архієпископом Іваном Мартиняком є духовними особами латинської Церкви.

Отже, на підставі актуальної практики єрархії УГКЦ у сфері відзначень вірних можна виокремити такі види нагород: 1) сани; 2) автономні відзнаки духовних осіб (нагрудний хрест різних видів, набедренник); 3) «Відзнака імені блаженного священномученика Омеляна Ковча»; 4) медалі; 5) почесні грамоти або подяки. Частину з них уведено в дію шляхом власного почину. Надання сану, як правило, поєднують із відзнакою, що йому відповідає. Наприклад, митрофорний протоєрей має як відзнаки митру та нагрудний хрест із прикрасами; протоєрей – золотий нагрудний хрест. У разі автономних відзнак правом носити їх (золотий хрест, або набедренник, або хрест із прикрасами) удостоюють без надання сану. Раніше в УГКЦ не було такої практики, її перейнято з РПЦ та УПЦ (МП). Так само і з медалями, почесними грамотами та подяками: це, знову ж таки, практика вже згаданих православних Церков і світської влади.

Характерною відмінністю УГКЦ від інших Церков України є відсутність серед нагород привілею богослужбового характеру (служіння Літургії з відчиненими царськими вратами), оскільки Літургія і так звершується при постійно відчинених вратах. УГКЦ вирізняють також дві її власні відзнаки: «Нагрудний хрест військового капелана» та «Відзнака імені блаженного священномученика Омеляна Ковча».

⁶⁸ Глава УГКЦ нагородив місіонерів з Португалії та Росії // *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви* (news.ugcc.ua), 04.08.2011.

⁶⁹ Див.: Piotr Siwicki. Greckokatolicki krzyż dla rzymskokatolickiego proboszcza // *Ekumenizm* (www.ekumenizm.pl), 04.06.2006.

⁷⁰ Див.: Матей Деменюк. Ювілейні торжества // *Митрополіча духовна семінарія УГКЦ у Любліні* (seminarija.pl), 17.11.2014.

Позитивним аспектом можна вважати введення практики відзначення мирян, чого раніше – фактично, майже до кінця ХХ ст. – не було, проте мирян, порівняно з духовенством, нагороджують значно менше.

3.2. Нагороди Римського архиєрея для українців і вірних УГКЦ

У практиці латинської Церкви сформувалася власна традиція нагород. Щоправда, тенденція тут протилежна східній: більше нагород передбачено для мирян і значно менше – для духовенства. Рішення папи Франциска припинити надавання титулів прелата й інфулата⁷¹ значно обмежило можливості відзначень латинського духовенства.

Відзначення, які сформувались у практиці Римського архиєрея, поділяються на сани-гідності, ордени, медалі та подяки. Найпоширенішим папським відзначенням для духовенства УГКЦ було надання гідності прелата Його Святості або каноніка. До II Ватиканського собору цими титулами відзначено багато греко-католицьких крилошан та загалу священнослужителів. Під впливом соборових рішень і тенденцій такі надання було піддано ревізії та обмеженню. Відтоді титул прелата в УГКЦ надавали зрідка. Наприклад, у 1978 р. ним наділено о. Олександра Дзеровича, який душпастирював у Відні.⁷²

Про нагородження понтифіком мирян греко-католиків у дособоровий період інформації не знайдено. У сучасній практиці (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.) такі нагороди мали місце. У 1998 р., за поданням архиєпископа Івана Мартиняка, медаллю «Pro Ecclesia et Pontifice» («За Церкву і Папу») нагороджено п. Михайла Лесіва, професора Люблінського католицького університету, вірного Перемишльсько-Варшавської архієпархії УГКЦ.⁷³ У 2009 р. такою ж медаллю удостоєно дружину Президента України Катерину Ющенко.⁷⁴

⁷¹ Див.: Papież Franciszek znosi tytuły honorowe księży // *Deon* [суспільно-інформаційний портал ордену *Товариство Ісуса*] (www.deon.pl), 03.01.2014. Рішення розіслано окремим документом від 28.12.2013 до всіх дипломатичних представництв Римського Апостольського престолу та національних Єпископських конференцій країн світу.

⁷² Див.: о. Юрій Коласа. Відійшов до Бога отець-прелат д-р Олександр Остгайм-Дзерович // *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви* (news.ugcc.ua), 08.04.2015.

⁷³ Див.: Michał Sajewicz. *75-lecie urodzin Profesora Michała Łesiówa. Dorobek naukowo-dydaktyczny i działalność społeczna*. Lublin 2003, с. 7; Марко Мельник. Професор Михайло Лесів // *Наше слово* (Варшава, 5 травня 2013), с. 4; Prof. Michał Łesiów – jubileusz 80-lecie urodzin // *Scripta manent: bio-bibliografia profesora Michała Łesiowa na osiemdziesięciolecie urodzin* / ред. M. Borciuch, M. Jastrzebski. Lublin 2009, с. 19.

⁷⁴ Див.: Ющенко Катерина // *Довідник «Хто є хто в Україні»*. Київ 2010, с. 348. Відзначення відбулося в площині міждержавних відносин, а не нагород церковного характеру.

Після завершення візиту в Україну папа Іван Павло II відзначив низку державних посадовців. Міністра закордонних справ України Анатолія Зленка нагороджено орденом Святого Григорія Великого цивільного класу та Великою срібною медаллю. Такі ж нагороди отримали глава Адміністрації Президента України (АП) Володимир Литвин, заступник глави АП Анатолій Орел, міністр культури і мистецтв України Юрій Богуцький. Орденом Святого Григорія Великого цивільного класу нагороджено голову Служби Безпеки України Володимира Радченка, міністра внутрішніх справ Юрія Смирнова, керівника Державного управління справами Юрія Дагаєва, керівника Служби протоколу Президента України Георгія Чернявського, голів Київської та Львівської обласних держадміністрацій Анатолія Засуху та Михайла Гладія, а також голову столичної держадміністрації Олександра Омельченка. Групі представників державних структур, які брали участь у підготовці візиту та забезпечили його успішний перебіг, вручено ордени Святого Сильвестра Папи.⁷⁵ Усі зазначені нагороди належить вважати державними відзначеннями Ватикану, а не церковними нагородами. Формально нагороди держави Ватикан є водночас нагородами Римського архиєрея, які він надає тим, кого вважає достойними. Однак слід розрізняти, коли понтифік діє як глава держави Ватикан, а коли – як глава Католицької Церкви. У випадку державного візиту в Україну він відзначив державних посадовців нагородами держави Ватикан.

Останніми роками за поданням єпархії УГКЦ нагородами Римського Апостольського престолу відзначено низку мирян Коломийсько-Чернівецької єпархії: відомого мецената і майстра ковальської справи Богдана Новосельського – орденом Святого Сильвестра Папи,⁷⁶ а голову Городенківської райдержадміністрації Василя Ємчука – медаллю «За розбудову церковних інституцій».⁷⁷ За вагомий внесок у розбудову храмів, духовного центру та, зокрема, катедрального собору в Коломиї орденом Святого Сильвестра Папи нагороджено депутата Івано-Франківської обласної ради Олександра Шевченка,⁷⁸

⁷⁵ Див.: Ольга Марчук. Групі представників українського уряду та місцевої влади вручено нагороди держави Ватикан // *Укрінформ* (www.ukrinform.ua), 12.04.2002.

⁷⁶ Повна офіційна назва – «Папський лицарський орден Святого Сильвестра Папи». Це п'ятий за рангом папський орден для відзначення мирян, які мають заслуги перед Католицькою Церквою і Римським Апостольським престолом. Ним нагороджують за професійні заслуги, передусім у галузі науки, літератури, мистецтва, суспільної діяльності. Орденом можуть нагородити як католика, так і представника іншої конфесії. Особа, відзначена цим орденом, отримує почесне шляхетське звання і титул лицаря.

⁷⁷ Див.: Орден від Папи // *УГКЦ, Коломийсько-Чернівецька єпархія* (diocese.ko.if.ua), 24.01.2008.

⁷⁸ Див.: Шевченко отримав орден Ватикану // *Paralleli*, інтернет-видання (paralleli.if.ua), 12.10.2012.

а також Володимира Балагуру⁷⁹ – за розбудову патріаршого собору УГКЦ в Києві. У 2010 р., за поданням єрархів Римо- і Греко-Католицької Церков, орденом Святого Григорія Великого⁸⁰ відзначено підприємця й голову Кам'янець-Подільської районної держадміністрації Ростислава Ярему⁸¹; у 2007 р. за вагомих внесок у розбудову Церкви та благодійну діяльність цим орденом відзначили композитора й співака Ярослава Боруту.⁸² Грамотою понтифіка та медаллю нагороджені яремчанський декан о. Богдан Іванюк і будівничий із Коломиї Мирослав Прусак.⁸³ Медаль «Pro Ecclesia et Pontifice»⁸⁴ отримав о. Василь Мельничук (Івано-Франківська архієпархія).⁸⁵

У 1998 р. Римський архиєрей надав титул каноніка папської базилики Санта Марія Маджоре єпископу УГКЦ Романові Даниляку,⁸⁶ а в 2007 р. – владиці Іринєєві Білику.⁸⁷ Ці два відзначення владик були власною ініціативою папи. У 2001 р. гідність кардинала Римської Церкви отримав Верховний архиєпископ УГКЦ Любомир Гузар.⁸⁸

Нагороди Римського Апостольського престолу для вірних УГКЦ ініціюють місцеві єпархіяльні єпископи, подаючи до Апостольської нунціатури

⁷⁹ Див.: Блаженніший Святослав – Глава УГКЦ відправив архиєрейську Божественну Літургію в Івано-Франківську // *Правда* (pravda.if.ua), 08.05.2012.

⁸⁰ Орден Святого Григорія Великого – четвертий за рангом папський орден, який має чотири ступені. Члени ордену носять лицарський одяг, стрічку, капелюх і шпагу. Надається чоловікам і жінкам, незалежно від релігії чи конфесії, за особливі заслуги перед Римським Апостольським престолом.

⁸¹ Див.: Дмитрій Бельзецкий. Если орден, то от Папы // *Камень-Подольский портал* (www.dovidka.org), 07.04.2010.

⁸² Див.: Сергій Панкратьев. Ярослав Борута: нагороду від Папи Римського я отримав ще до поїздки в Італію // *Правда України* 40 (02-08 жовтня 2008), с. 4.

⁸³ Див.: Папа Римський Франциск нагородив двох прикарпатців // *Правда* (pravda.if.ua), 24.03.2014.

⁸⁴ Медаль «Pro Ecclesia et Pontifice» – сьома за рангом нагорода від папи, друга в єрархії медалей. Вона офіційно класифікується як «хрест» за заслуги перед «Церквою і папою». Нагороджують нею як духовних осіб, так і мирян віком не менше 45 років, які вели свою діяльність не менше 25 років і відзначилися особливою відданістю та заслугами перед Католицькою Церквою і Римським Апостольським престолом.

⁸⁵ Див.: Медаль «Pro Ecclesia et Pontifice» митр. Володимир вручив прот. Василю Мельничуку // *Івано-Франківська архієпархія УГКЦ*, офіційний медіаресурс (http://ugcc.if.ua), 30.08.2013.

⁸⁶ Див.: Блаженніший Святослав висловив співчуття вірним УГКЦ у Канаді // *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви* (news.ugcc.ua), 11.10.2012.

⁸⁷ Див.: Декрет призначення каноніком (від 22.03.2007) // *Єпископ Іриней Білик, ЧСВВ, канонік папської базилики Santa Maria Maggiore* (www.canonic.org.ua).

⁸⁸ Див.: Біографія єпископів: Блаженніший Любомир Гузар, Верховний Архиєпископ-ємерит // *Українська Греко-Католицька Церква* (ugcc.ua); Salvador Miranda. The Cardinals of the Holy Roman Church: Husar Lubomyr // *FIU: Florida International University* (www2.fiu.edu).

своєї країни прохання разом із біографією особи та зазначенням її заслуг. Після вивчення необхідної документації нунцій пересилає пакет документів, долучивши до них виклад власної думки, до Апостольського престолу, де ухвалюється рішення стосовно надання нагороди.

Загалом система нагород Ватикану налічує п'ять орденів, три медалі та відзнаку «Золота троянда».⁸⁹ Окрім цього, папа відзначає також подячними грамотами. Він нагороджує держави, державних, суспільних, культурних діячів, науковців, політиків, монархів, світських і церковних юридичних та фізичних осіб, зокрема собори, храми, чернечі ордени, санктуарії.

Висновки

Сучасна правова практика Католицької Церкви та УГКЦ передбачає надання санів і відзнак. Сан – це духовне звання, а в значенні нагороди – почесне звання, гідність церковного достойника. З кожним саном, як правило, невід'ємно пов'язана відзнака сану – інсигнія, яка вказує на ерархічний статус духовної особи, відзначеної почесним саном, званням. Єдиним діючим офіційним документом, який регулює цю систему в УГКЦ, є правило «Патріярші відзначення для духовенства» Йосифа Сліпого, проголошений у 1979 р. Натомість у практиці греко-католицької ерархії останніх двох десятиліть присутні як відзначення, так і нагороди у прямому значенні цього слова. До того ж, багато з них уведено рішеннями та діями самих ерархів. Зважаючи на це, остаточне врегулювання сфери санів, відзначень та нагород в УГКЦ потребує та чекає осучаснення, впорядкування й однозначного правового окреслення.

Oleh Khortyk

HOLY ORDERS AND HONOURS AT THE EASTERN CODE AND IN THE UKRAINIAN GREEK CATHOLIC CHURCH

The Eastern Code provides the right of the eparchial bishop and Patriarch to render holy orders to the subordinate faithful. The article provides the definition of basic concepts, such as holy order, honour, award, their etymology and meaning as well as the practice and basic principles of awarding in the Ukrainian Church. Special attention is paid to the legal tradition of the honour's provision for the clergy

⁸⁹ Див.: М. П. Безруков, А. Е. Туровский. *Награды государств мира*, с. 58-62; Папские рыцарские ордена // *Католическая энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный, т. 3. Москва 2007, с. 1275-1277; Н. А. Ионина. *Награды Святого Престола // 100 великих наград*. Москва 2003, с. 44-46.

in the ancient and modern Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC). Although there is no such thing as an award in the eastern Code, it became a common practice in the UGCC in the last twenty years. Having introduced a number of new honours, the Church hierarchy provides not only the holy orders with their peculiar honours, but also certain honours of the holy orders as individual awards. Providing the holy order should be understood as distinction for some achievements or merits. Obtaining the holy order, a cleric simultaneously acquires the right to use its appropriate awards, namely insignias. The practice of Church distinction in the UGCC is regulated by the document “Patriarchal Honours for the Clergy”, proclaimed by His Beatitude Josyf Slipyj in 1979. However, it needs updating and harmonization with the existing Eastern Catholic Canon Law and with the needs of our time.

Keywords: Church award, holy order, honour, insignia, Eastern canon law, Ukrainian Greek Catholic Church.